

GEOGRAFSKI PREHOD

Marijan M. Klemenčič*

Izvleček

UDK 910.1=863

Prispevek opozarja na pomen geografskih elementov v fazi prehoda z ene na drugo razvojno stopnjo, in sicer na primeru demografskega, gospodarskega in družbenogospodarskega prehoda, atomizacija družine, mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev, sodobnega preloga in urbanizacije. Izpostavljena je ideja o geografskem prehodu.

Ključne besede: Geografski prehod, paradigma, družbenogospodarski prehod, sodobni prelog.

GEOGRAPHICAL TRANSITION

Abstract

The paper emphasizes the significance of geographical elements in the phase of transition from one stage of development to another, presented through a case study of demographical, economic and socioeconomic transition, family atomization, mixed worker-peasant households, contemporary fallow and urbanization. The primary stress is given to the idea of geographical transition.

Key words: Geographical transition, Paradigm, Socioeconomic transition, Contemporary fallow.

* Dr., doc., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, SI 1000 Ljubljana, Slovenija

UVOD

Neprestano spreminjanje zemeljskega površja poteka po približno enakem scenariju, ki je zmes linearnega in krožnega razvoja. Z linearnim razvojem si predstavljamo napredek, torej spreminjanje v višje, bolj zapletene oblike, s krožnim razvojem pa stalen tok kroženja materije. Enega in drugega razvoja ne najdemo v čisti obliki; v geografiji izraz *geografski proces* predstavlja ravno to kombinacijo obeh vrst razvoja, ki se v povprečju kaže v razvoju pokrajine v obliki odprtih krogov oz. spirale (Vrišer, 1992, s. 93).

Namen prispevka je pokazati na nekatere skupne značilnosti geografskih elementov in celotnega zemeljskega površja na prehodu z ene na drugo razvojno stopnjo.

Poseben razlog za omenjeno obravnavo je v tem, da Slovenija doživlja zelo močne prehode na različnih področjih, ki usodno vplivajo na razvoj slovenske pokrajine.

Predstavitev tematike je le fragmentarna v upanju, da bo v prihodnje možno tovrstnim teoretskim in metodološkim vprašanjem možno nameniti več pozornosti in podati zaokroženo sliko prehajanja geografskih elementov iz ene v drugo obliko.

OBRAVNAVA ZAKONITOSTI RAZVOJA POKRAJINE V GEOGRAFIJI

Diskusije o naravi geografije, predmetu proučevanja in o zakonitostih razvoja pokrajine so med geografi že vse od nastanka sodobne geografije. Posebno živahne so bile v 60. in 70. letih, ko je v geografijo prodirala matematizacija in z njo povezana potreba po bolj objektivnem proučevanju - kakorkoli že razumemo objektivnost.

Za obravnavano tematiko je bistveno vprašanje, ali geografija proučuje posamezne primere (ki so vsak zase enkratni, neponovljivi), ali pa je v ospredju iskanje splošnih zakonitosti. Hartshorne, ki je z delom *The Nature of Geography* (1939) dodobra poživil zanimanje za teoretska vprašanja geografije, se ni mogel dokončno opredeliti za eno samo varianto. Na eni strani se je trudil dokazati, da je CBD v Minneapolisu drugačen od tistega v Chicagu, da je New York edinstveno mesto itn. Na drugi strani je trdil, da bo geografija, ki je zadovoljna le s proučevanjem značilnosti posameznih pojavov in njihovih odnosov in ni uporabila vsake možnosti, da bi razvila lastne koncepte in splošna načela, propadla na enem od glavnih standardov znanosti (Guelke, 1977). Zelo pozno je prišlo do odziva na Hartshornovo neodločno mnenje. Schaeffer ga je dopolnil, da je za razlaganje pojavov potrebno poznavanje splošnosti,

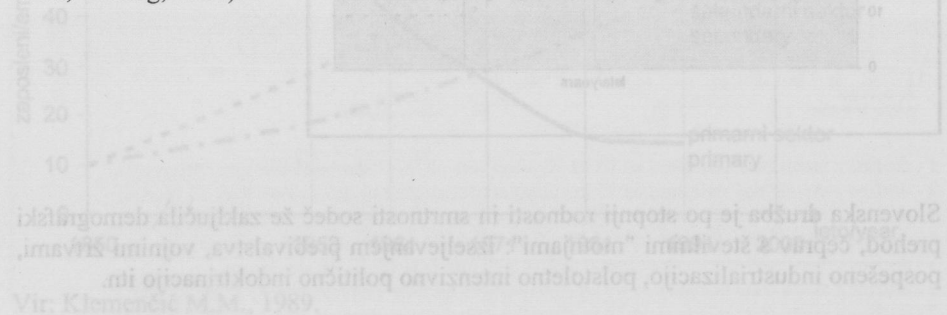
na primer v obliki zakona (Schaeffer, 1953, s. 227). Njegova zasluga je, da je geografija prešla od preučevanja *kraja* k preučevanju *prostora*, kar je pomenilo premik k bolj splošnemu obravnavanju zemeljskega površja.

Matematizacija oziroma "kvantitativna revolucija" je prinesla v geografijo zahtevo po "znanstveni objektivnosti". Tako je Burton (1963), ki ga imajo nekateri za močnejšega retorika kot logika (Guelke, 1971), trdil, da je kvantifikacija element večje znanstvenosti geografije.

Dokončen poraz zagovornikov proučevanja edinstvenosti posameznih krajev ali pojavov je dosegel Bunge leta 1966. Trdil je, da kraji niso edinstveni in jih je torej možno primerjati. Znanost je, po njegovem mnenju, smrten sovražnik edinstvenosti, posploševanje pa je znanstveno orožje pri našem neskončnem krčenju edinstvenosti (Bunge, 1966, s. 375). To gledanje se je utrdilo pri Haggettu in Chorleyu (1967, s. 26), ki izpostavljata paradigme kot stalne načine znanstvenega dela.

Pomemben vpliv na razumevanje in uveljavljanje vloge paradigme v geografiji je imel Kuhn, ki se je ukvarjal s filozofijo znanosti. Po Kuhnu paradigma postavlja okvir, znotraj katerega znanost napreduje, in sicer tako, da naznačuje najprej dejstva, nato probleme, ki jih je potrebno razrešiti in končno postopke za reševanje problemov. Znanost vključuje torej reševanje problemov, ki odkrivajo nova dejstva, na katerih slonijo naslednja vprašanja (Johnston, 1978, s. 190).

Širšo primerljivost geografije z drugimi vedami je želel doseči Harvey, in sicer tako, da je postavil geografijo na močnejše filozofske temelje. Glede zakonov je trdil, da ob strogih znanstvenih kriterijih le v fiziki in kemiji lahko govorijo o zakonih. Geografske pojave oz. procese naj bi torej lahko obravnavali le v okviru splošnih zakonov (Harvey, 1969, s. 108). Kljub temu se je več avtorjev ukvarjalo z geografskimi zakoni, jih razpoznalo in opredelilo (Kalesnik, 1964; Golledge, Douglas, 1968; Culling, 1988).

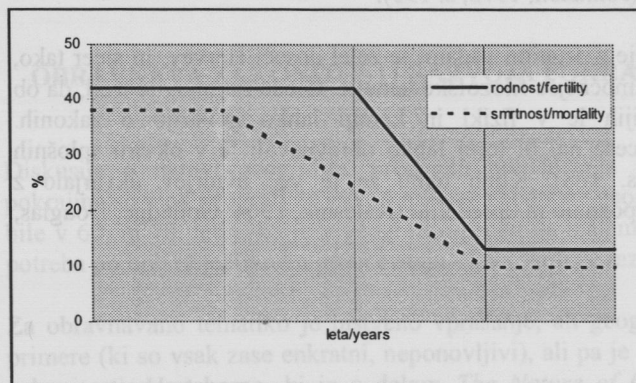
POKRAJINA V "PREHODU"

Opazovanje pokrajine ali njenih elementov v daljšem časovnem obdobju je pokazalo na ponavljanje približno enakega scenarija: na stalno spreminjanje oblik prek bolj ali manj kratkotrajnih prehodnih obdobj. Oglejmo si nekatere primere.

Demografski prehod

To je razvojna stopnja prebivalstva neke države, med katero se smrtnost "modernizira" (hitro zmanjša), medtem ko nataliteta ostaja "arhaična", to je visoka (Brunet, Ferras, Thery, 1992, str. 444). Na ta način demografski režim prehaja z ene ničelne stopnje rasti na drugo, vendar je med njima pomembna kakovostna razlika: primitivni demografski režim sloni na visokih stopnjah rodnosti in smrtnosti, sodobni pa na nizkih. V prvem primeru je prebivalstvo izrazito mlado, v drugem (relativno) staro. Vmesna, prehodna stopnja, ki jo pogosto označujemo z demografsko eksplozijo, izredno močno zaznamuje sodobni svet s številnimi neposrednimi učinki (pomanjkanje hrane, stanovanj, itn).

Graf 1: Model demografskega prehoda
The demographic transition model

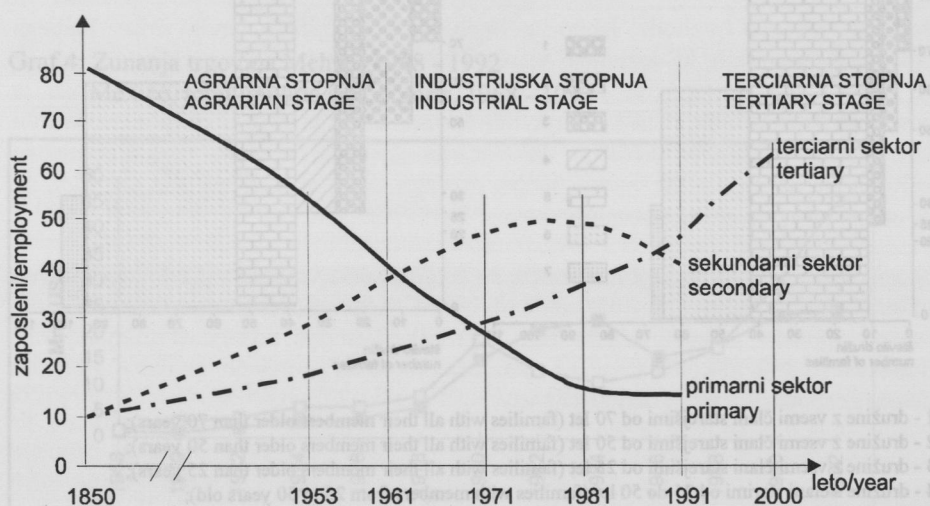

Slovenska družba je po stopnji rodnosti in smrtnosti sodeč že zaključila demografski prehod, čeprav s številnimi "motnjami": izseljevanjem prebivalstva, vojnimi žrtvami, pospešeno industrializacijo, polstoletno intenzivno politično indoktrinacijo itn.

Družbenogospodarski prehod

Fourastier (1963) je opredelil razvojne stopnje pri spreminjanju deležev v posameznih gospodarskih sektorjih zaposlenega prebivalstva. Slovenija sledi temu modelu, čeprav s poudarjenimi posebnostmi, to je z zelo močno industrializacijo (Klemenčič M.M., 1993). Nekako na prelomu tisočletja naj bi slovenska družba prešla približno pol stoletja trajajoče prehodno obdobje, v katerem je agrarno obdobje prešlo v terciarno. Posebno iz slovenske perspektive, ko je šlo za zelo hitro in močno industrializacijo, lahko postavimo, da je industrializacija le vmesna, prehodna stopnja med agrarno in terciarno (postindustrijsko) dobo. Zaradi skokovitega in prostorsko razpršenega razvoja industrije po drugi svetovni vojni je vsako desetletje obeleženo s skokovito spremembo družbenogospodarske sestave slovenske družbe: leta 1960 je sekundarni sektor dosegel primarnega; leta 1970 je terciarni sektor dosegel delež sicer že močno oslabelega primarnega sektorja, a je hkrati nakazal bližnjo relativno in absolutno prevlado: ob popisu leta 1991 je postal že relativno najmočnejši sektor. Prepričani smo, da je sredi 90. let terciarni sektor presegel 50 % in tako nakazal, da slovenska družba v tretje tisočletje vstopa v novi, terciarni "preobleki".

Graf 2: Družbenogospodarska sestava Slovenije 1850 - 1991
 Socio-economic structure of Slovenia, 1850 - 1991

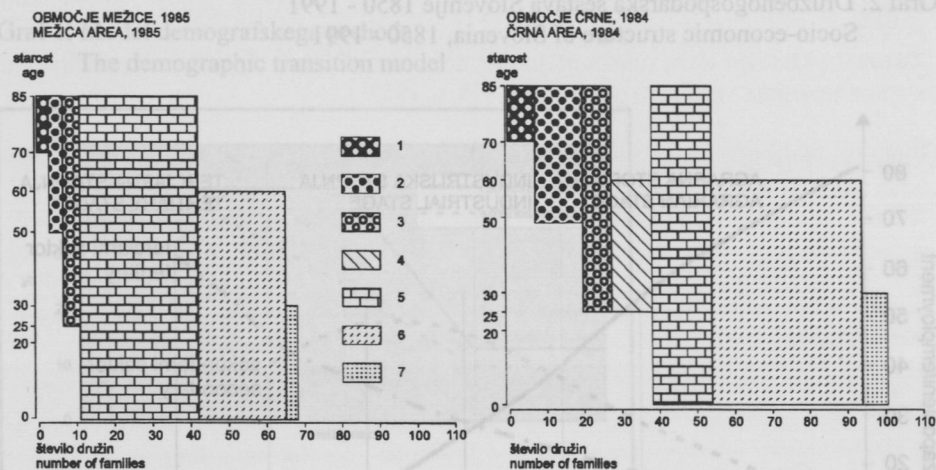

Vir: Klemenčič M.M., 1989.

Atomizacija družine

Z gospodarskimi spremembami se je spreminjala tudi velikost družine in njena notranja sestava. Agrarna družba je slonela na velikih družinah, ki so za svoje člane opravljale vse za življenje potrebne dejavnosti: od zaposlitve do socialne varnosti. Predvsem z industrijo uveljavljena splošna delitev dela in prenos socialnega skrbstva (izobraževanja, zdravstvene oskrbe, zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja itn.) na državo se je pojem funkcionalnosti družine močno spremenil: od velike družinske skupnosti, ki je bila pogoj za preživetje njenih članov, je v zadnjih desetletjih prišlo do oblikovanja družin z majhnim številom članov. Ob zmanjšanju števila otrok se je družina razbila na osnovno enoto: starše z otroki. Vse bolj pa narašča število posameznikov, ki živijo sami.

Graf 3: Starostna sestava družin na samotnih kmetijah
The age structure of the families at solitary mountain farms

- 1 - družine z vsemi člani starejšimi od 70 let (families with all their members older than 70 years);
- 2 - družine z vsemi člani starejšimi od 50 let (families with all their members older than 50 years);
- 3 - družine z vsemi člani starejšimi od 25 let (families with all their members older than 25 years);
- 4 - družine s člani starimi od 25 do 50 let (families with members from 25 to 50 years old);
- 5 - družine s člani vseh starostnih skupin (families with members of all age groups);
- 6 - družine z vsemi člani mlajšimi od 60 let (families with all their members younger than 60 years);
- 7 - družine z vsemi člani mlajšimi od 30 let (families with all their members younger than 30 years).

Vir: Klemenčič M.M., 1988.

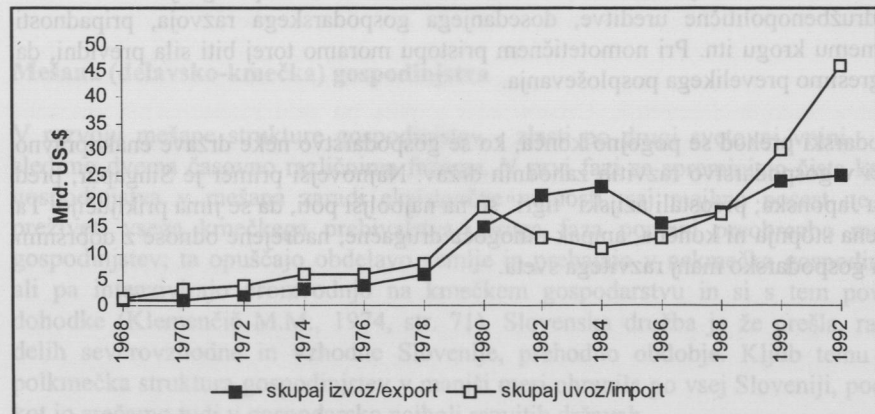
Sodobna proučevanja sestave družin so pokazala, da so slovenske družine že nekaj časa "modernizirane", pri čemer ni razlik med mesti in podeželjem. V nekaterih primerih prvi hip preseneča velik delež trogeneracijskih družin, a gre le za lokalne razmere, pa tudi za določene znake ohranjanja ali celo obnavljanja trogeneracijskih družin zaradi različnih skupnih interesov. Na Finskem na primer oblasti že nekaj časa priporočajo, naj ostareli starši ostajajo v domači, torej družinski oskrbi, ne pa v domovih za ostarele.

Grafična prikaza starostne sestave družin v zaledju Črne in Mežice bolj ali manj jasno prikazujeta demografske in gospodarske probleme sodobnih družin, predvsem njihovo krhkost oziroma ranljivost. Gre zlasti za ostarele družine, ki prej ali slej potrebujejo zunanjo pomoč. Tudi mlade družine so večkrat v stiski zaradi nezaposlenosti, varstva otrok itn.

Gospodarski prehod

Delitev sveta na gospodarsko manj in na gospodarsko bolj razviti del je posledica prehoda državnih gospodarstev od tradicionalnih (agrarnih) k "sodobnim", kakor označujemo gospodarstva z uveljavljenim industrijskim načinom proizvodnje. Prvi tip gospodarstev je močno samooskrben in sloni na predelavi lokalnih surovin in

Graf 4: Zunanja trgovina Mehike 1968 - 1992
Mexico, total imports and exports, 1968 - 1992

Vir: Gormsen E., 1995.

uporabi lokalnih energijskih virov, izdelki se pa večinoma tudi porabijo na lokalnem območju. Industrijska proizvodnja je zaradi velikopoteznosti v osnovi odprta navzven,

na meddržavni oziroma na svetovni trg. Prehod iz starega v nov gospodarski sistem je lepo viden iz obsega in sestave zunanje trgovine neke države.

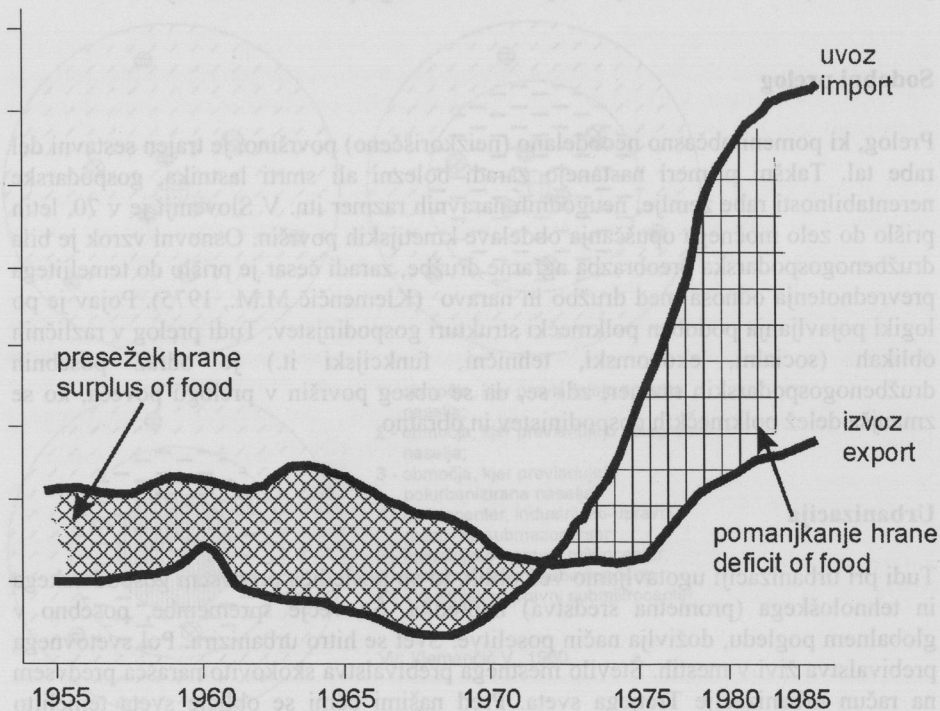
Lep primer je Mehika, ki je koncem 70. let začela zelo hitro povečevati vrednost zunanje trgovine. V prvem obdobju je bila to posledica močno povečanega izvoza nafte, čez dobro desetletje pa je nadaljno povečevanje zunanje trgovine šlo na račun preobrazbe gospodarstva. Gospodarstvo se je odpiralo tujemu, predvsem ameriškemu vplivu. Poleg nafte so stroji in prevozna sredstva postali najpomembnejše izvozno blago. Tovrsten razvoj se pospešuje z oblikovanjem severnoameriškega prostega trgovinskega območja (NAFTA).

Proizvodnja hrane je eden izmed slikovitih kazalcev širše gospodarske preobrazbe neke družbe. Nigerija je sicer zaradi dohodkov od nafte doživljala izjemno močne pretrese v povpraševanju in v ponudbi hrane, vendar je vsaj približno takšna slika značilna za številne države Tretjega sveta. Nekaj podobnega je doživljala tudi nekdanja Jugoslavija v 70. letih, ko je morala pšenico in koruzo celo uvažati, in to kljub temu, da je veljala za eno izmed žitnic Evrope. Po ugotovitvah nekaterih strokovnjakov naj bi revno (in lačno) prebivalstvo 80 % zaslužka namenilo nakupu hrane. Če vemo, da je jugoslovansko prebivalstvo trpelo močno pomanjkanje hrane med vojno in še nekaj let po njej, ter da se je s hitro industrializacijo močno povečal dohodek, potem lahko razumemo skokovito povečevanje povpraševanja po hrani.

Podobne premike (prehode) lahko ugotovimo pri precejšnjem številu držav Tretjega sveta, posebno tistih, ki doživljajo visoke stopnje gospodarskega razvoja. Seveda pa se sestava zunanje trgovine med posameznimi državami močno razlikuje, kar je posledica številnih dejavnikov: naravnih razmer oziroma razpolaganja z naravnimi viri, družbenopolitične ureditve, dosedanjega gospodarskega razvoja, pripadnosti kulturnemu krogu itn. Pri nomotetičnem pristopu moramo torej biti sila previdni, da ne zagrešimo prevelikega posploševanja.

Gospodarski prehod se pogojno konča, ko se gospodarstvo neke države enakopravno vključi v gospodarstvo razvitih zahodnih držav. Najnovejši primer je Singapur, pred tem pa Japonska; preostali azijski "tigri" so na najboljši poti, da se jima priključijo. Ta dosežena stopnja ni končna, ampak omogoča drugačne, nadrejene odnose z dobršnim delom gospodarsko manj razvitega sveta.

Graf 5: Nigerija, izvoz in uvoz hrane 1955 - 1985
 Nigeria, food export and import, 1955 - 1985

Mešana (delavsko-kmečka) gospodinjstva

V razvoju mešane strukture gospodinjstev - zlasti po drugi svetovni vojni - lahko sledimo dvema časovno različnima fazama. V prvi fazi se spreminjajo čista kmečka gospodinjstva v mešana zaradi eksistenčne nujnosti, saj majhna posest ne more preživeti vsega kmečkega prebivalstva. Druga faza pomeni preobrazbo mešanih gospodinjstev; ta opuščajo obdelavo zemlje in prehajajo v nekmečka gospodinjstva, ali pa intenzivirajo proizvodnjo na kmečkem gospodarstvu in si s tem povečajo dohodke (Klemenčič M.M., 1974, str. 71). Slovenska družba je že prešla, razen v delih severovzhodne in vzhodne Slovenije, prehodno obdobje. Kljub temu se je polkmečka struktura gospodinjstev v manjši meri ohranila po vsej Sloveniji, podobno kot jo srečamo tudi v gospodarsko najbolj razvitih državah.

Ugotavljamo, da je široko uveljavljena polkmečka struktura izraz družbenogospodarskega prehoda, medtem ko je občasno močnejše pojavljanje polkmetov posledica kriznih položajev v družbenogospodarskem razvoju.

Sodobni prelog

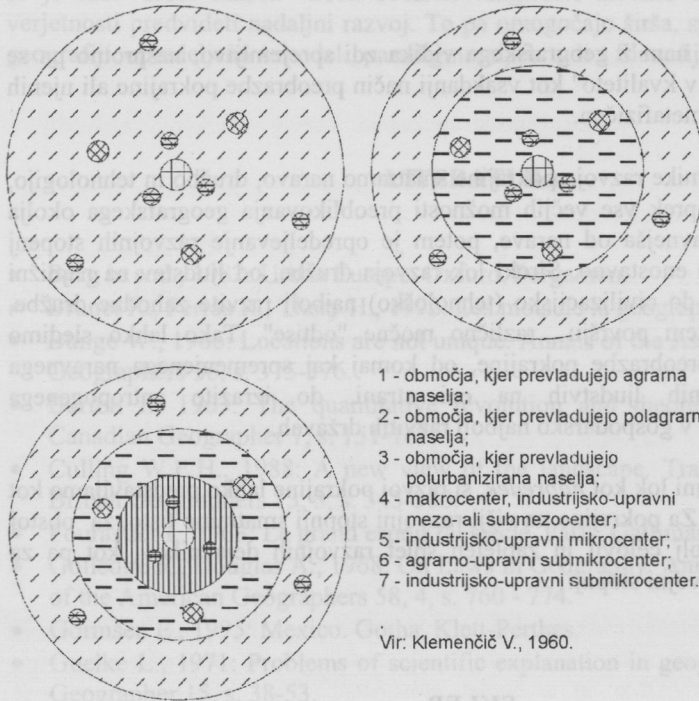
Prelog, ki pomeni občasno neobdelano (neizkoriščeno) površino, je trajen sestavni del rabe tal. Takšni primeri nastanejo zaradi bolezni ali smrti lastnika, gospodarske nerentabilnosti rabe zemlje, neugodnih naravnih razmer itn. V Sloveniji je v 70. letih prišlo do zelo močnega opuščanja obdelave kmetijskih površin. Osnovni vzrok je bila družbenogospodarska preobrazba agrarne družbe, zaradi česar je prišlo do temeljitega prevrednotenja odnosa med družbo in naravo (Klemenčič M.M., 1975). Pojav je po logiki pojavljanja podoben polkmečki strukturi gospodinjstev. Tudi prelog v različnih oblikah (socialni, ekonomski, tehnični, funkcijski it.) je odraz posebnih družbenogospodarskih razmer; zdi se, da se obseg površin v prelogu poveča, ko se zmanjša delež polkmečkih gospodinjstev in obratno.

Urbanizacija

Tudi pri urbanizaciji ugotavljamo več oblik, ki so posledica predvsem gospodarskega in tehnološkega (prometna sredstva) napredka. Še večje spremembe, posebno v globalnem pogledu, doživlja način poselitve. Svet se hitro urbanizira. Pol svetovnega prebivalstva živi v mestih. Število mestnega prebivalstva skokovito narašča predvsem na račun urbanizacije Tretjega sveta. Pred našimi očmi se obliče sveta temeljito spreminja: iz podeželskega v mestno. Proces, ki se je v gospodarsko razvitih državah odvijal poldrugo stoletje, se v Tretjem svetu skrajšuje na pol stoletja. Ta prehod poteka izredno živahno in je eden najpomembnejših preoblikovalcev zemeljskega površja v zadnjih desetletjih. Urbanizacija poteka po zelo razpoznavnih splošnih zakonitostih, od klasične urbanizacije, prek suburbanizacije, dezurbanizacije do (bolj ali manj še hipotetične) reurbanizacije (Berg in sod., 1982).

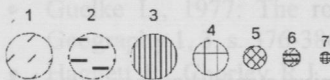
Na primeru razvoja urbanizacije v osrednji Sloveniji je Vladimir Klemenčič že leta 1960 izdelal preprost model, ki predstavlja potek "urbanizacije" podeželja (Klemenčič V., 1960). Smatramo, da se je omenjeni model v slovenski geografiji premalo uporabljal in se dograjeval do višje stopnje posploševanja; posebno še, ker je eden izmed zelo redkih (in prvih) poskusov opredelitve konkretnih geografskih pojavov v Sloveniji na modelni način.

Graf 6: Tipi naselij in gravitacijska območja gospodarsko razvitih in močno urbaniziranih pokrajin
 Development stages of settlements under the urbanization

- 1 - območja, kjer prevladujejo agrarna naselja;
- 2 - območja, kjer prevladujejo polagrarna naselja;
- 3 - območja, kjer prevladujejo polurbanizirana naselja;
- 4 - makrocenter, industrijsko-upravni mezo- ali submezocenter;
- 5 - industrijsko-upravni mikrocenter;
- 6 - agrarno-upravni submikrocenter;
- 7 - industrijsko-upravni submikrocenter.

Vir: Klemenčič V., 1960.

GEOGRAFSKI PREHOD

Izraz je nastal z analogijo demografskega ali družbenogospodarskega prehoda (angl. transition) in pomeni prehodno stanje med dvema (sosednjima) razvojnima oblikama pokrajine. Izhajamo iz izkustvenih spoznanj, da je za razvoj pokrajine značilna izmenjava obdobjev uravnoteženega in neuravnoteženega razvoja. Gre za prehod iz "kvantitete v kvaliteto". Čeprav iz filozofije prevzeto trditev v vsakdanji uporabi sprejemamo kot aksiom, pa Brunet opozarja, da gre za pretirano poenostavljanje filozofskih spoznanj. Določena kvantiteta lahko na določeni stopnji dovoli kvaliteto,

da se spremeni v drugo kvaliteto. Tako se kvantiteta ne spremeni v drugo kvaliteto, ampak se kvaliteta preko spremembe preobrazi v drugo kvaliteto; pravilno bi bilo torej reči: sprememba kvalitete pod učinkom kvantitete (Brunet, Ferras, Thery, 1992, str. 370).

Tovrstno gledanje se nam z geografskega vidika zdi sprejemljivo, nasprotno pa se "prehod iz kvantitete v kvaliteto" kot vsakdanji način preobrazbe pokrajine ali njenih elementov zdi že kar metafizičen.

Če kot osnovne dejavnike razvoja pokrajine smatramo naravo, družbo in tehnologijo, pri čemer je družba prek vse večjih možnosti preoblikovanja geografskega okolja (vsaj navidezno) dejavnejša od narave, potem je opredeljevanje razvojnih stopenj pokrajine sorazmerno enostavno. Široki lok razvoja družbe, od ljudstev na najnižni civilizacijski stopnji, do civilizacijsko (tehnološko) najbolj razvite zahodne družbe, zapušča na zemeljskem površju različno močne "odtise". Tako lahko sledimo številnim stopnjam preobrazbe pokrajine, od komaj kaj spremenjenega naravnega okolja pri primitivnih ljudstvih na eni strani, do izrazito antropogenega (tehniziranega) okolja v gospodarsko najbolj razvitih državah.

Če vzamemo ta razvojni lok kot *napredek*, si razvoj pokrajine lahko predstavljamo kot vzpenjajoče stopnice. Za pokrajino na višji razvojni stopnji smatramo tisto, za obstoj katere je potreben bolj celovit in zapleten splet razvojnih dejavnikov, kot pa za pokrajino na nižni razvojni stopnji.

SKLEP

Prehod z nižje na višjo razvojno stopnjo je silno zanimivo stanje, ko nove razvojne sile odločilno posegajo v pokrajino, pri čemer stari razvojni dejavniki bolj ali manj dolgo puščajo v nji sledove svojega delovanja, oziroma preostanke preteklosti, kot jih imenuje Ilesič (Ilešič, 1965). To je izredno dinamično obdobje, za katerega je pomembno, da znamo razpoznavati "znamenja časa". Zato je potrebno neprestano spoznavati razvojne mehanizme; le na ta način bo geografija sposobna *razlagati*, ne le opisovati pokrajino. V francoski geografiji večkrat uporabljajo izraz *diagnosticiranje pokrajine*, ki nakazuje potrebo po poznavanju "bolezni" in njenega poteka.

Za prehodne stopnje v pokrajini lahko rečemo, da čeprav so prehodne, niso nič manj pomembne od razvojnih stopenj. Gre za oblike, ki so bolj zapletene in hitro se spreminjajoče ter običajno krajše od razvojnih stopenj, ki so praviloma strukturno enostavne in pregledne. V prispodobni lahko rečemo, da so prehodne oblike kot klanci v pokrajini, ki vodijo z ene na drugo ravnino. Za potovanje so ravno ti deli

najpomembnejši, ker so najtežavnejši. Ker pa pri premagovanju strmeh, ko si "grizemo kolena", vidimo le majhen košček poti, smo na vrhu klanca pogosto presenečeni nad pokrajino, ki se nam nenadoma pokaže. Prispevek želi opozoriti, da se je tudi "sredi klanca" treba občasno razgledati in tako celo z veliko stopnjo verjetnosti predvideti nadaljni razvoj. To pa omogočajo širša, splošnejša spoznanja v geografiji, opredeljena z modeli, paradigmi, pa tudi s filozofijo stroke.

LITERATURA

- Berg in sod., 1982: Urban Europe. Oxford, Pergamon.
- Brunet R., Ferras R., Thery H., 1992: Les mots de la géographie. Paris, Reclus.
- Bunge W., 1966: Locations are not unique. *Annals of the Association of American Geographers* 56, s. 375-376.
- Burton I., 1963: The quantitative revolution and theoretical geography. *The Canadian Geographer* 7, s. 151-162.
- Culling W.E.H., 1988: A new view of the landscape. *Transactions, Institute of British Geographers* 13, 3, s. 345-360.
- Fourastier I., 1963: Le grand espoir du siècle. Paris, Gallimard.
- Golledge R., Douglas A., 1968: On Laws in Geography. *Annals of the Association of the American Geographers* 58, 4, s. 760 - 774.
- Gormsen E., 1995: Mexico. Gotha, Klett-Perthes.
- Guelke L., 1971: Problems of scientific explanation in geography. *The Canadian Geographer* 15, s. 38-53.
- Guelke L., 1977: The role of laws in human geography. *Progress in Human Geography* 1, 3, s. 376-386.
- Haggett P., Chorley R.J., 1967: Models, paradigms and the new geography. V: *Models in Geography* (ur. Haggett P., Chorley R.J.). London, Methuen, s. 19-41.
- Hartshorne R., 1939: The nature of geography. Lancaster, Penn., Association of American Geographers.
- Harvey D.W., 1969: Explanation in geography. London, Arnold.
- Ilešič S., 1965: Preostanki preteklosti v pokrajini kot element resničnega geografskega okolja. *Geografski vestnik* 36, s. 3-12.
- Johnston R.J., 1978: Paradigms and revolutions or evolution? *Progress in Human Geography* 2, 2, s. 189-206.
- Kalesnik S. V., 1964: General geographic regularities of the Earth. *Annals of the Association of American Geographers* 54, 1, s. 160-164.

- Klemenčič M.M., 1974: Socialna in ekonomska struktura mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev na kmečkih gospodarstvih. Geografski vestnik 46, s. 61-74.
- Klemenčič M.M., 1975: Sodobni prelog v SR Sloveniji. Geografski vestnik 47, s. 75-89.
- Klemenčič M.M., 1989: Družbenogospodarski prehod v Sloveniji. Dela 6, s. 230-243.
- Klemenčič M.M., 1993: Družbenogospodarski razvoj obmejnih območij v Sloveniji. Dela 10, s. 127-134.
- Klemenčič V., 1960: Problemi gospodarsko-geografske klasifikacije slovenskih naselij. Geografski vestnik 32, s. 111-130.
- Schaeffer F.K., 1953: Exceptionalism in geography: a methodological examination. Annals of the Association of American Geographers 43, s. 226-249.
- Vrišer I., 1992: Uvod v geografijo. Ljubljana, Filozofska fakulteta.

GEOGRAPHICAL TRANSITION

Summary

A landscape and its elements are subject to constant changes from the less involved forms to the more complicated ones. These changes of forms are especially rapid and, therefore, also well visible in a social subsystem. The transition from one developmental stage to another is gradual, via an intermediate, i.e. the transitional phase, which can be of different length and intensity.

There are numerous cases of transitional forms of geographical elements in the geographical space, which essentially influence the function of a landscape, as well as its appearance. The most famous, probably, is demographical development which has indirectly critically marked the entire Earth surface with the population explosion.

The socioeconomic transition or the transition from agrarian to postindustrial society is, similar to the demographical transition, one of the basic industrialization effects, which has resulted in the thorough change of the style of living and space organization. The family size, which has essentially reduced, ranks within the frame of socioeconomic changes, as well as the economic structure of family (transition from agricultural, via mixed, to non-agricultural families).

The transition from traditional to contemporary market economy can be followed, for example, in the value changing of export and import, as well as in the heavily increased demand for food.

The socioeconomic changes are reflected in various ways in a landscape. Urbanization in different transitional forms is a very general, global phenomenon, which most complexly and visibly manifests the transition from an agrarian to a postindustrial society on the Earth surface.

The contemporary fallow in the agrarian landscape is an indicator of changes in the socioeconomic structure of the owners, which influence the non-interest of the latter for the land cultivation.

The foregoing and numerous other cases lead towards more comprehensive theoretical considerations about the role and significance of the transition from one developmental stage to another, in the form of a model, for example, or a paradigm. In it, we are directly concerned with the theoretical discussions in geography, about the suitability of nomothetic and ideographic approaches, about the significance of uniqueness of a certain place on the one hand and the necessity of generalization on the other, etc.

In the final phase, the geographical transition should be determined as the presentation of complex changes on the Earth surface during the transition from one stage to another, a more complex developmental stage. In this transitional period, the old structure is giving way to the newer ones, which results in a certain (apparent) disorder and disparity in a landscape.

The level of civilization reached by a certain society is the decisive factor of forming developmental stages in a landscape. Therefore, the landscape in which a primitive society lives, differs very much from the landscape in which an agrarian or a postindustrial society acts.